

कुल प्रश्नों की संख्या : 19

Total No. of Questions: 19

कुल पृष्ठों की संख्या : 08

Total No. of Pages: 08

हाई स्कूल परीक्षा, दिसम्बर – 2017

512

विषय : संस्कृत (सामान्यम्)

Subject: SANSKRIT (GENERAL)

समय : 03 घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्कः : 100

Time: 03 Hours

Maximum Marks: 100

- निर्देशाः (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।
(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

प्र.1 उचित विकल्पं चित्वा लिखत –

(1×5=5)

(क) 'एकैकः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति –

- (i) दीर्घसन्धिः (ii) गुणसन्धिः
(iii) यणसन्धिः (iv) वृद्धिसन्धिः

(ख) अधोलिखितेषु व्यञ्जन सन्धिः अस्ति –

- (i) सुरेशः (ii) स्वागतम्
(iii) सदाचारः (iv) विद्यालयः

(ग) 'गज + इन्द्रः' इत्यस्य सन्धिः अस्ति –

- (i) गजेन्द्रः (ii) गजीन्द्रः
(iii) गजइन्द्रः (iv) गजोन्द्रः

(घ) अधोलिखितेषु विसर्ग सन्धेः उदाहरणम् अस्ति –

- (i) बहिरेव (ii) दध्यपि
(iii) पावकः (iv) नास्ति

(ङ) अधोलिखितेषु अव्ययम् अस्ति –

- (i) यदा (ii) कथा
(iii) प्रिया (iv) सीता

प्र.2 उचित विकल्पं चित्वा लिखत –

(1×5=5)

(क) 'अनुरूपम्' इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति –

(i) तत्पुरुषः	(ii) अव्ययीभावः
(iii) द्विगुः	(iv) कर्मधारयः

(ख) 'चौरभयम्' इत्यस्य पदस्य समास विग्रहः भविष्यति—

(i) चौरस्य भयं	(ii) चौरेण भयं
(iii) चौरात् भयं	(iv) चोरं भयं

(ग) 'पीताम्बरः' इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति –

(i) कर्मधारयः	(ii) बहुव्रीहिः
(iii) द्विगुः	(iv) तत्पुरुषः

(घ) अधोलिखितेषु उपसर्गः न अस्ति –

(i) अनु	(ii) अव
(iii) अधि	(iv) अस्मि

(ङ) अधोलिखितेषु उपसर्गः अस्ति –

(i) गच्छति	(ii) अस्
(iii) जप्	(iv) निर्

प्र.3 उचित विकल्पं चित्वा लिखत –

(1×5=5)

(क) 'वर्धते' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति –

(i) एकवचनं	(ii) द्विवचनं
(iii) बहुवचनं	(iv) कोऽपि अस्ति

(ख) 'पठेत्' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति –

(i) लट्	(ii) लृट्
(iii) विधिलिङ्ग	(iv) लङ्

(ग) 'पक्ष्यति' इत्यास्मिन् पदे धातुः अस्ति –

(i) पच्	(ii) पश्य्
(iii) पा	(iv) पाल्

(घ) 'अपश्यम्' इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति –

(i) प्रथमपुरुषः	(ii) मध्यमपुरुषः
(iii) उत्तमपुरुषः	(iv) कोऽपि नास्ति

(ङ) अधोलिखितेषु अव्ययं नास्ति –

(i) तत्र	(ii) कुत्र
(iii) पुत्र	(iv) सर्वत्र

प्र.4 उचित विकल्पं चित्वा लिखत –

(1×5=5)

(क) 'कर्त्तव्यः' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(i) ल्यप्	(ii) तव्यत्
(iii) अनीयर्	(iv) क्त

(ख) 'गुणवान्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(i) ल्यप्	(ii) क्त्रवतु
(iii) मतुप्	(iv) क्तिन्

(ग) 'टाप्' प्रत्ययस्य उदाहरणं अस्ति –

(i) प्रथा	(ii) तथा
(iii) कथा	(iv) अजा

(घ) 'ल्यप्' प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति –

(i) आगत्य	(ii) गन्तव्यः
(iii) भूतः	(iv) याचमान

(ङ) परोपदेशवेलायां सर्वे शिष्टाः.....वै । –

(i) वदन्ति	(ii) भवन्ति
(iii) हसन्ति	(iv) वदति

प्र.5 प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत– (कोऽपि पञ्च)

(1×5=5)

[माता, मा, कुशलं, नीरोगः, मृगेन्द्राः, साधकं]

- (i) भारतीयैकता.....संस्कृतम् ।
- (ii) वनेषु विक्रान्ततराः..... ।
- (iii) मनुष्यः सदा.....भवेत् ।
- (iv) अत्र.....तत्राप्यस्तु ।
- (v) मे परिवादनवावतारः.....भूत् ।
- (vi)किल मनुष्याणां देवतानां च दैवतम् ।

प्र.6 अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृते एकवाक्येन लिखत – (2×3=6)

- (i) देवता: कुत्र रमन्ते?
- (ii) कः सर्ववस्तुषु हीनः?
- (iii) कं न भिन्द्यात्?
- (iv) छत्रसालः कस्य शिष्यः आसीत्?
- (v) सुतापेक्षी कः आसीत्?

प्र.7 अधोलिखितेषु द्वयोः शब्दयोः शब्दरूपाणि त्रिषु वचनेषु लिखत – (2)

- (i) 'अस्मद्' द्वितीया विभक्तिः
- (ii) 'फल' द्वितीया विभक्तिः
- (iii) 'तत्' (पुल्लिङ्ग) सप्तमी विभक्तिः

प्र.8 'कस्मै' अथवा 'नद्या' इति पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत। (2)

प्र.9 युग्ममेलनं कुरुत – (कोऽपि चत्वारः) (4)

अ

ब

- (i) द्विजश्रेष्ठः – महाभारतम्
- (ii) वेदव्यासः – वृद्धः
- (iii) दीर्घसूत्री – वाल्मीकिना
- (iv) मनः ज्योतिषां – न स्यात्
- (v) आदिकविना – एकं ज्योतिः

प्र.10 अधोलिखितेषु चतुर्षु शुद्धाशुद्ध वाक्येषु शुद्ध वाक्यानाम् समक्षम् 'अम्' अशुद्धवाक्यानां समक्षं 'न' इति लिखत – (4)

- (i) सूर्यदेवः वृष्टिं वर्षति।
- (ii) रामदेवः प्रातः स्मरणीयः आसीत्।
- (iii) शुद्धोदनः राहुलस्य पिता आसीत्।
- (iv) संस्कृतावाणी पुरुषं समलङ्करोति।
- (v) एकः शून्यगृहम् अनुप्रविशेत्।

प्र.11 अधोलिखितेषु प्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन संस्कृते लिखत् – (4)

- (i) मनः जाग्रतः कुत्र उदैति?
- (ii) प्रकृतिदत्तः वरः कः?
- (iii) घटोत्कचः कया आज्ञप्तः?
- (iv) रामदेवः कस्मिन् ग्रामे वसति स्म?
- (v) वैयाकरणेषु पूर्णः सर्वमान्यश्च कः?

प्र.12 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत– (4)

प्र.13 अवकाशार्थं स्वप्राचार्यस्य कृते एकं प्रार्थनापत्रं संस्कृते लिखत। (4)

अथवा

संस्कृतभाषायां पितरं प्रति एकं पत्रं लिखत।

प्र.14 अधोलिखित गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत्– (5×2=10)

(क) दयानन्दः सामाजिक कुप्रथानां निवारणाय एषः आर्यसमाजस्य स्थापनां कृतवान्। महर्षि विधवाऽबलानां दलितवर्गाणां गवां च उद्धाराय सदैव प्रायतत। स्वातन्त्र्य भावनाऽपि प्रथममनेनैव महर्षिणास्माकं हृदयेषु जागरिता। नानाविधानि दुःखानि सोढ्वापि नायं कर्तव्यविमुखो जातः। येनास्य महापुरुषस्य ख्यातिः सर्वत्र व्याप्ता।

- (i) आर्यसमाजस्य संस्थापकः कः?
- (ii) एषः किमर्थं आर्यसमाजस्य स्थापनां कृतवान्?
- (iii) महर्षिः केषाम् उद्धाराय सदैव प्रायतत?
- (iv) अस्माकं हृदयेषु स्वातन्त्र्यभावना प्रथमं केन जागरिता?
- (v) कस्य ख्यातिः सर्वत्र व्याप्ता?

(ख) तस्मिन् काले भूलोके गङ्गा नासीत्। आकाशमार्गे तस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत्। तां प्रथमतः गृहीतुं परमेश्वरः एव शक्तः आसीत्। तस्मात् ईश्वरं ध्यात्वा भगीरथः तपः कृतवान्। सहस्रत्रवर्षानन्तरम् एव ईश्वरः आकाशगङ्गां स्वजटासु गृहीतुम् अङ्गीकार दत्तवान्। एवं सा नदी ईश्वरस्य जटासु प्रथमं पतितवती।

- (i) तस्मिन् काले कुत्र गङ्गा न आसीत्?
- (ii) आकाशमार्गे कस्याः प्रवाहं सोढुं भूमिः शक्ता न आसीत्?
- (iii) गङ्गाम् प्रथमतः गृहीतुं कः शक्तः आसीत्?
- (iv) कः तपः कृतवान्?
- (v) ईश्वरस्य जटासु प्रथमं का पतितवती?

(ग) भारते वैदिककाले उपनिषत्काले च नारी शिक्षिता आसीत्। सा न केवलं अध्ययनम् अपितु सूक्तारचना अपि करोति स्म। वैदिककाले अपाला, घोषा, विश्ववारा, मैत्रेयी एतादृश्यः ब्रह्मवादिन्यः आसन्। उपनिषत्काले ताः जीवन विषयकं जगद्विषयकञ्च ज्ञानम् अधिगन्तुम् इच्छन्ति स्म। उपनिषत्काले वेदाध्ययनस्य कृते तासाम् उपनयनसंस्कारः अपि क्रियते स्म।

- (i) उपनिषत्काले नारी किं किं करोति स्म?
- (ii) वैदिककाले काः ब्रह्मवादिन्यः आसन्?
- (iii) उपनिषत्काले ताः किम् इच्छन्ति स्म?
- (iv) तासां कः संस्कारः अपि क्रियते स्म?
- (v) वैदिककाले भारते नारी कीदृशी आसीत्?

प्र.15 अधोलिखित पद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत— (5×2=10)

(क) सत्येन धार्यते पृथ्वी, सत्येन तपते रविः।

सत्येन वाति वायुश्च सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम्।।

- (i) सत्येन का धार्यते?
- (ii) सत्येन कः तपते?
- (iii) वायुः केन वाति?
- (iv) सर्वं कस्मिन् प्रतिष्ठितम्?
- (v) 'धार्यते' इति पदस्य धातुं लकारः च लिखत।

- (ख) स मृण्मये वीताहिरण्मयत्वात्पात्रे निधायार्घ्यमनर्घशीलः ।
 श्रुत प्रकाशं यशसा प्रकाशः प्रत्युज्जगामातिथिमतिथेयः । ।
- (i) अनर्घशीलः कः?
- (ii) रघुः कया प्रकाशितः आसीत्?
- (iii) रघुः कस्मिन् पात्रे अर्घ्यं निधाय कौत्सम् उपागच्छत्?
- (iv) कौत्सः कीदृशम् आसीत्?
- (v) आतिथेयः कः आसीत्?
- (ग) गङ्गा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तथा ।

पापं तापं च दैन्यं च घ्नन्ति सन्तो महाशयाः । ।

- (i) का पापं हन्ति?
- (ii) शशी किं करोति?
- (iii) कल्पतरुः किं हन्ति?
- (iv) पापं तापं दैन्यं च के घ्नन्ति?
- (v) 'हन्ति' इत्यास्मिन् पदे वचनं किम् अस्ति?

प्र.16 अधोलिखित वाक्येषु पञ्चवाक्यानां कथानुसारेण क्रमसंयोजनं कुरुत –

(5)

- (i) उष्ट्रः यूथाद् भ्रष्टोऽभवत् ।
- (ii) सिंहेन उष्ट्रः मारितः ।
- (iii) रथकारः गुर्जरदेशं गत्वोष्ट्रीं गृहीत्वा स्वगृहमागतः ।
- (iv) तेन प्रचुराः उष्ट्राः करभीश्च सम्मिलिताः ।
- (v) वने प्रसववेदनया पीड्यमानाम् उष्ट्रीम् अपश्यत् ।
- (vi) रथकारः दारिद्र्योपहतः देशन्निष्क्रान्तः ।

प्र.17 अधोलिखितेषु अशुद्धवाक्येषु पञ्च वाक्यानां शुद्धिः करणीया—

(5)

- (i) एकः बालिका पठति ।
- (ii) भवान् कुत्र गच्छन्ति ।
- (iii) पुत्रः जनकस्य सह गच्छति ।
- (iv) विद्यालयस्य परितः उद्यानम् अस्ति ।
- (v) गंगा हिमालयेन प्रभवति ।
- (vi) राजा निर्धनं धनं ददाति ।

प्र.18 अधोलिखितम् अपठितगद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत — (5)

भारतस्य उत्तरायां दिशि महोन्नतः पर्वतराजः हिमालयः वर्तते । यः उत्तर दिशि प्रहरी इव रक्षति । हिमालयः भारत देशस्य समृद्धभू भागः अस्ति । अस्मात् पर्वतात् नद्यः निस्सरन्ति देशस्य विशालं भूभागं सिञ्चन्ति च ।

- (i) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत?
- (ii) भारतस्य उत्तरायां दिशि कः वर्तते?
- (iii) प्रहरी इव भारतं कः रक्षति?
- (iv) भारतदेशस्य समृद्ध भूभागः कः अस्ति?
- (v) कस्मात् पर्वतात् नद्यः निस्सरन्ति?

प्र.19 अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयं चित्वा संस्कृतभाषायां शतशब्देषु निबन्धं लिखत—

(10)

- (i) महाकविः कलिदासः
- (ii) उत्सवः (दीपावलिः)
- (iii) अस्माकं देशः
- (iv) अनुशासनं

.....